

ISSN 2147-8422

GAZIOSMANPAŐA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

GAZIOSMANPASA UNIVERSITY
THE JOURNAL OF FACULTY OF THEOLOGY

Cilt: III, Sayı: 1, Yıl: 2015/I

KURAN'DA ŞEFAAT

Hüseyin ÇELİK*

Özet

Bu makalenin konusu "Kur'an'da Şefaât"dir. Bir kimseden zararın giderilmesi veya bir faydanın sağlanması için aracı olma anlamına gelen "şefaât" kelimesi, Kur'an'da hem dünyevi hem de uhrevî anlamda kullanılmıştır. Bazı âlimler şefaatin alanını çok genişletirken bazıları da ya çok daraltmış veya tamamen inkâr yolunu seçmişlerdir. Bu makalede şefaât konusu, Kur'an ve sünnet bağlamında ele alınarak delilleriyle incelenmeye çalışılmıştır. Farklı bir yaklaşım tarzına sahip olan Mutezile mezhebinin şefaât hakkındaki görüşleri de bu makale kapsamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şefaât, Dua, Kur'an, Vesile, Büyük Günah.

INTERCESSION IN THE QURAN

Abstract

The subject of this article is "intercession in the Quran". Word of intercession from a person elimination of damage or which means to go between to ensure a benefit both worldly and otherworldly sense used in the Qur'an. While some scholars have excessively chosen to extend the field of the intercession, some of them are either too narrow or completely deny. Subject of intercession in this article have been studied with the Qur'an and the Sunnah context of by considering the evidences. The opinions of the Mutezile sect that have a different approach method are examined within the scope of this article.

Keywords: Intercession, Prayer, Quran, Occasion, Big sin.

* Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, huseyin.celik@gop.edu.tr

1. GİRİŞ

Sözlükte “tek olan bir şeyi dengi veya benzeriyle çift hale getirmek, birinin önüne düşüp işini görmeye çalışmak, işinin görülmesi için birinin aracılığını istemek”¹ anlamına gelen *şefaât*; çift yapmak, ilave etmek, eklemek anlamlarına gelen شَفَعَ “şef” kelimesinden türemiş olup; bir zararın def edilmesinde veya bir faydanın sağlanmasında aracı olmaya çalışmak demektir. Bu da ister faydalanacak kişinin talebiyle olsun isterse de aracı olan kimsenin isteğiyle olsun farketmez.²

Sanki tek kişi olan ihtiyaç sahibi; kendi nefisini, ihtiyacını gidermesini istediği kimsenin nefsi ile birleştirerek çift oluyor³ ve gücüne güç katıyor. Şuf’a⁴ da buradan gelmektedir. Onun mülkünü kendi mülküne kattığından dolayı şuf’a denmiştir.⁵

Şefaât kelimesi ve türevleri Kur’an’da 29 ayette 32 kez geçmektedir.⁶ Bir yerde şefaât sözlük anlamında kullanılırken, yedi yerde fiil, yedi yerde ismi fail, beş yerde ismi failin çoğul şekli olan “şufeâ” ve 12 yerde de “şefâât” şeklinde gelmektedir.

وَالشَّفَعِ وَالْوَتْرِ “çifte ve teke yemin olsun ki”⁷ ayetindeki “şef” kelimesi, şefaât kelimesinin sözlük anlamında kullanılmıştır. Tekin zıddı olan “çift” anlamındadır.

¹ İbn Manzur, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrem, *Lisânu'l-Arab*, İran 1405 h., VIII/183; I el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Huseyn b. Muhammed, *el-Müfredât, fî Garîbi'l-Kur'an*, Kahire, 1961, s. 263; Alıcı, Mustafa, “Şefaât”, İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2010, XXXVIII/411.

² İbn Manzur, a.g.e., VIII/183; İsfahânî, a.g.e., s. 263; İbn Aşûr, Muhammed Tahir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Darü't-Tûnisîyyetü, Tunus 1984, I/470.

³ er-Razi, Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 2005, III/54; Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa, *Ruhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân*, Dârü'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut 2009, I/129; el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîri'l-Merâğî*, Daru İhyâu't-Turâs, Beyrut Tarihsiz, I/107; Alusî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'an'ı-l-Azîm ve's-Seb'ü'l-Mesânî*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 1993, I/399; İbn Aşûr, a.g.e., I/470.

⁴ **Şufa**: Sözlükte “ilave etme ve birleştirme” anlamlarına gelen **Şüf'a** fıkıh terimi olarak, satım veya bu hükümdeki bir akidle alınmış taşınmaz veya taşınmaz hükmündeki özel mülkiyete konu bir malı müşteriye mal olduğu bedelle cebren alıp mülkiyetini elde etme hakkını ifade eder. Genellikle şüf'anun, bu hakkı kullanan kişinin malına ikinci bir malı eklemesi sebebiyle “çift” manasına gelen “şef”den türediği söylenmiştir. (Dönmez, İbrahim Kâfi, “Şüf'a”, İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2010, XXXIX/248.

⁵ İbn Manzur, a.g.e., VIII/184; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethü'l-Kadîr el-Câmiu beyne Fenneyeyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirayeti min İlmi't-Tefâsîr*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2007, s. 56.

⁶ **Bkz**: Bakara, 2/48; Bakara, 2/123; Bakara, 2/254; Bakara, 2/255; Nisâ, 4/85; Enâm, 6/51; En'âm, 6/70; En'âm, 6/94; A'râf, 7/53; Yunus, 10/3; Yunus, 10/18; Meryem, 19/87; Tâhâ, 20/109; Enbiyâ, 21/28; Şuarâ, 26/100; Rum, 30/13; Secde, 32/4; Sebe, 34/23; Yasin, 36/23; Zümer, 39/43; Zümer, 39/44; Gâfir, 40/18; Zuhruuf, 43/86; Necm, 53/26; Müddesir, 74/48; Fecr, 89/3.

⁷ Fecr, 89/3.

Ayette “*çift ve tek*” şeklinde ifade umum olarak geldiğinden dolayı buradaki “*tek ve çift*”in de, belli bir şeyin çiftine ve tekine değil de umum olarak her şeyin çift ve tekine delalet ettiği söylenmiştir.⁸

Şefaât konusu İslam düşünce tarihinde her zaman güncelliğini korumuş ve içeriği ile tartışması konusu olmuştur. Bazıları bunun alanını çok genişletirken bazıları da tamamen inkâr yoluna gidebilmiştir. Konuya yaklaşımı açısından Mutezile daha farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Fakat Mutezile de kendi içerisinde iki gruba ayrılmıştır. Bir grup şefaati tamamen inkâr ederken diğer grup ise müminlere şefaati kabul etmekle birlikte büyük günah işleyenlere şefaât olmayacağını söylemişlerdir.⁹ Bunlara göre büyük günah işleyenler için şefaât olmazken diğer müminler için vardır. Bu şefaât te cennette onların derecelerini yükseltmek içindir.

Mutezilenin şefaât hakkındaki düşüncesinin arkasında yatan nedenin ise büyük günah işleyen kimse hakkındaki sahip olmuş oldukları inanç yapısı olduğunu görmekteyiz. Onlara göre büyük günah işleyen kimse ne mümin ne de kâfirdir. “*el menzile beyne menzileteyn*” denilen bir yerdedir. Eğer tevbe etmeden ölürse belli bir süre cennet ile cehennem arasında bulunan Arasat'ta kaldıktan sonra cehenneme gidecek ve orada ebedi kalacaktır. Bu düşüncelerinin haklılığını savunmak için de büyük günah işleyenlere şefaât edilmeyeceğini söylemişlerdir. Fakat bu arada da kendi içlerinde çelişkiye düşmüşlerdir. Büyük günah işleyenlere şefaât olmayacağını söyleyerek onları kâfirlerle aynı tutmuşlardır. Çünkü ayetler de kâfirlere şefaât olmayacağı ifade edilirken bunlar büyük günah işleyenleri de aynı kategoriye sokmuş ve büyük günah işleyenler ile kâfirleri bir görmüşlerdir. İtikat olarak büyük günah işleyeni “*el menzile beyne menzileteyn*” denilen bir yerde olacağını söylerken, nikâh, boşanma, ticaret vb. gibi konularda ona Müslüman muamelesi yapmışlardır. Yani itikatta farklı muamelede farklı tutmuşlardır.

Şefaât, hakkında çok konuşulan ve çok farklı şeyler söylenen ucu açık bir konu olması hasebiyle incelemeyi uygun gördük. Çalışmamızı Kur'an ve Sünnet merkezli yürütmeye çalıştık. Konu ile ilgili ayet ve Hadis-i Şerifleri bir bütünlük içerisinde ele almaya gayret gösterdik.

⁸ et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmu'l-Beyân fî Te'vili'l-Kurân*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2005, XII/563; Razi, *a.g.e.*, XXXI/153.

⁹ Zemahşarî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2005, I/294; Ebu Hayyân, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahrü'l-Muhît*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, I/349

2. KUR'AN'DA ŞEFAAT

Kur'an'daki şefaitle ilgili ayetleri; dünyada şefaet ve ahirette şefaet olmak üzere iki kısma ayırarak inceleyebiliriz.

A. DÜNYADA ŞEFAAT

Dünyadaki şefaati de iki gruba ayırabiliriz:

1. Bir hayra veya şerre vesile olmak

Bununla ilgili şu ayeti zikredebiliriz:

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِّنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّؤْتِنًا

“Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasibi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeyin karşılığını vericidir.”¹⁰

Bu ayette şefaet; bir kimsenin başka birine hayır ve şer konusunda yardımcı olması, ona aracılık yapması anlamında kullanılmıştır. Onun faydalı veya zararlı bir işi yapması hususunda ona yardımcı olduğundan dolayı fayda ve zarar konusunda ona ortak olmaktadır. Bu haliyle de adeta onun çifti haline gelmektedir.¹¹ Umum olarak geldiğinden dolayı da her türlü hayır ve şerri kapsamaktadır.¹²

2. Putların Şefaati

Kur'an yer yer İslam öncesi Mekke toplumunun sahip olduğu inanç yapısından bahseder ve bunlara da bazen eleştiriler sunar. Bunlardan biri de onlarda var olan putperestlik inancıdır. Mekkeliler Allah'a inanmakla birlikte putlara da ayrı bir statü yüklemekteydiler. Onların kendilerini Allah'a da yaklaştıracığına ve kendileri için Allah katında şefaetçi olacağına inanıyorlardı. Bununla ilgili olarak şu ayetleri zikredebiliriz:

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَيَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَضُرُّونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ

“Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve: Bunlar, Allah katında bizim şefaetçilerimizdir, diyorlar.”¹³

Ayetin; Lat ve Uzzâ'nın Allah katında kendilerine şefaetçi olacaklarını iddia eden Nadr b. Haris hakkında nazil olduğu rivayet edilmiştir.¹⁴ Onlar

¹⁰ Nisâ, 4/85.

¹¹ Isfahânî, a.g.e., s. 263.

¹² Taberî, a.g.e., IV/188.

¹³ Yunus, 10/18.

¹⁴ Taberî, a.g.e., V/ 273; Alusî, a.g.e., IV/325; İbn Âşûr, a.g.e., VI/227.

inandıkları birçok ilah ve putların¹⁵ kendilerine şefaâtçi olacaklarını iddia ettikleri gibi dünyada iken sahip oldukları evlatlar ve mallarının, insanlar nezdinde kendilerine bir imtiyaz sağladığı gibi Allah katında da şefaâtçi olacağını iddia ediyorlardı.¹⁶

Bu ayette onların inanç yapılarındaki sapıklığa da dikkat çekilmektedir. Onlar hem putlara tapıyor hem de onların kendilerine şefaâtçi olacağını söylüyorlardı. “Onların fayda ve zararı dokunmaz” denilmekle onlara ibadet edilemeyeceği belirtilmişti. Çünkü ma'bûd olan şeyin fayda ve zarar verebilecek özelliğe sahip olması gerekir. Fakat o toplumda ibadet edenler, mabutlar üzerinde tasarruf sahipleriydiler. Kulluk eden edileden daha mükemmeldi. Böyle olması da onun batıl olduğunun deliliydi.¹⁷ Dünyada fayda ve zararı dokunamayan bir ilahın ahirette güçlü olma imkânı daha da zayıf olacaktı.¹⁸

وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءَ “İçinizde Allah'ın ortakları olduğunu sandığımız şefaâtçılarınızı beraber görmüyoruz.”¹⁹ buyurularak da onların dünyada iken inandıkları hiçbir ilahlarının, mallarının ve evlatlarının onlara hiçbir fayda sağlamayacağı ifade edilmiştir. Faydası olsun diye tapındıkları, biriktirdikleri şeyler onları terk edecek ve yalnız başlarına Allah'ın huzuruna çıkacaklardır.²⁰ “Ferd olarak geleceksiniz”²¹ ifadesinden de; dünyada kendisi ile övündükleri şeylerden yoksun olarak kalacakları anlaşılmaktadır.²²

يَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ لَمْ يَكُن لَّهُمْ مِّنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءَ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ “Kıyametin kopacağı gün, günahkârlar (ümitsizlik içinde) susacaklar. Allah'a ortak koştuklarından, kendilerine şefaât edecekler de bulunmaz. Onlar, o zaman Allah'a koştukları ortakları inkâr ederler.”²³ Bu ayette de ifade edildiği gibi Allah katında kendilerine şefaât edeceğini umarak taptıkları putların; onlardan kaçacakları, onlarla olan dostluklarını inkâr edecekleri²⁴ ve Allah'ın azabına karşı onlara bir fayda sağlamayacağı ifade edilmektedir.²⁵

¹⁵Taberî, a.g.e., V/ 273 ; Bursevî, a.g.e., III/73.

¹⁶ Bursevî, a.g.e., III/73; Alusî, a.g.e., IV/325.

¹⁷ Razi, a.g.e., XVII, 52.

¹⁸ İbn Âşûr, a.g.e., XI/46.

¹⁹ En'am, 6/94.

²⁰ Razi, a.g.e., XIII, 76.

²¹ Meryem, 19/80.

²² Bursevî, a.g.e., III/73.

²³ Rum, 30/12-13.

²⁴ İbn Atıyye, Abdu'l-Hak b. Galib, *el- Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâr-ü İbni Hazm, Beyrut 2002, s. 1473; Bursevî, a.g.e., VII/14; Alusî, a.g.e., XXI/39.

²⁵ Şevkânî, a.g.e., s. 1229; Bursevî, a.g.e., VII/14.

أَمْ اتَّخَفْنَا دُونَ اللَّهِ شَفَعَاءَ قُلُوبًا أَوْ لَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ قُلْ اللَّهُ الشَّاعِرُ جَمِيعًا لَهُ مَلَكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Yoksa Allah’tan başka şefaathçiler mi edindiler? De ki: ‘Onlar bir şeye sahip olmadıkları, akıl da edemedikleri halde mi şefaath edecekler?. De ki: ‘Bütün şefaath (hakkı) Allah’ındır. Göklerin ve yerin mülk (-ü tasarrufu) onundur. Nihayet (hepiniz) ancak Ona döndürü (lüp götürü) leçeksiniz”²⁶

Onların (putların) Allah katında büyük, O’na yakın şahısları temsil ettiğine inanıyor, onların kendilerine fayda veya zarar verebileceğini kabul ediyor ve onların kendileri için Allah katında şefaathçileri olmaları için onlara dua ediyorlardı. Allah (cc) de onlara: “Onlar bir şeye sahip olmadıkları, akıl da edemedikleri halde mi şefaath edecekler” şeklinde cevap verdi. Hiçbir şeye sahip olmayan, akletmeyen bir şeyin şefaathçi olması nasıl akledilebilir? Ayette kelimenin “şeyen” şeklinde nekre gelmesi onların umum olarak hiçbir şeye malik olmayacaklarına, hiçbir şefaath çeşidine malik olmayacaklarına işaret ediyor.²⁷

Şefaathin tamamı Allah’a ait olması’ndan maksat ise; şefaath edebilecek olan şefaathçilerin şefaath etme isteklerine icabet edecek olan, ona malik olan O’dur demektir.²⁸ Yine “lillahi” şeklinde haberin öne geçmesi de hasr (tahsis) içindir. Yine buradaki “lam” malik olmayı ve mülkiyeti de ifade eder. Şefaath malik olmak sadece Allah’a ait olup, O’nun yanında hiç kimse şefaath sahibi değildir.²⁹ “Cemian” hal olup, istiğrak içindir. Onun ufak bir cüzü dahi O’nun mülkünün dışında tutulamaz demektir.³⁰

Ancak onun razı olduğu kimseye O’nun izin verdikleri şefaath edebilecektir.³¹ Bir sonraki ayette de “yerlerin ve göklerin mülkü Allah’a aittir” derken de şefaathin tamamının kendisine ait olmasının illetini açıklamaktadır.³²

Bu ayeti kerimeler de Allah (cc) müşriklerin yanlış şefaath algılarına dikkat çekerek onları düzeltmiştir. Putların şefaathi dünyada mı olacak yoksa ahirette mi olacak? Mekke toplumun genel inanç yapısına baktığımızda onlarda ahiret inancının olmadığını görmekteyiz. Peki, onlar da ahiret inancı yoksa bu şefaath nerede olacak?

²⁶ Zümer, 39/43-44.

²⁷ İbn Âşûr, a.g.e., XXIV/102.

²⁸ İbn Âşûr, a.g.e., XXIV/102.

²⁹ İbn Âşûr, a.g.e., XXIV/102; Merâgî, a.g.e., XXIV/14.

³⁰ İbn Âşûr, a.g.e., XXIV/102.

³¹ Merâgî, a.g.e., XXIV/14.

³² Merâgî, a.g.e., XXIV/14.

Bursevî, onlarda Ahiret inancı olmadığı için bekledikleri şefaatin dünyevi bir şefaât olduğunu ifade eder.³³ Onlarda ahiret inancının olmamasından dolayı bahse konu olan şefaatin dünyevi şefaât olabileceğini söyleyebiliriz. Fakat bunun yanında bazı müşrikler de farklı bir durum vardı. Onlar her ne kadar ahirete inanmasalar da, Hz. Peygamber'in ahiretle ilgili sözlerine kendilerince bazı açıklamalar getiriyor, ona cevap veriyorlardı.

Ebu Leheb bir defasında: "Ahiret yok ama eğer kardeşimin oğlunun dediği gibiyse (yani ahiret var ise) ben mallarımı ve çocuklarımı fidye olarak verir ve o azaptan kurtulurum"³⁴ demişti.

Onlara göre ahiret yoktu ama olması durumunda da bazı şefaâtçileri vasıtasıyla azaptan kurtulacaklarına inanıyorlardı. Bu ayetler; bu şekilde de olsa onlara şefaât edilmeyeceğini, şefaât yetkisinin ve izninin Allah'ın elinde olduğu, ancak onun izin verdiği kimselerin izin verdiği kimselere şefaât edebileceği bildirilmiştir. Kendilerince şefaâtçi olarak gördükleri putların kendilerine şefaât için izin verilen kimseler olmadığı ve kendilerinin de şefaate izin verilen kimseler olmadığı zikredilmiştir.

Ayetin, yanlış ahiret inancı algısına sahip kimseleri de kapsayabileceğini söyleyebiliriz. Allah ve ahiret inancı olmakla birlikte yanlış şefaât algısına sahip kimseler için de bir ikazdır. Allah'ın kendisine şefaât yetkisi vermediği kimselere şefaât yetkisi tanıyarak onlardan bir beklenti içerisine giren kimselere yanlışlarından dönmeleri için bir uyarıdır.

B. AHİRETTE ŞEFAAT

Ahirette şefaatten bahseden ayetleri incelediğimizde farklı iki tablo ile karşılaşırız. Kur'an ahiretten bahsederken bazen; "*şefaatin olmadığı*", "*şefaatin kabul edilmeyeceği*" gün ifadelerini kullanırken bazen de; "*O'nun katında ancak izin verdikleri kimseler şefaât edebilecekler*" şeklinde ifadeler kullanmaktadır. Bu ayetlerden hareketle ahirette şefaatin olup olmayacağı konusunda farklı iki görüş ortaya çıkmıştır. Önce bunların gerekçelerini zikredip daha sonra da bunların değerlendirmesine geçeceğiz.

a. Ahirette Şefaât Yoktur Diyenler

Şefaât hakkındaki ayetler ahirette şefaatin varlığı ve yokluğunu da beraberinde getirmiştir. Mutlak manada ahirette şefaât inkâr edilmezken, şefaatin

³³ Bursevî, *a.g.e.*, IV/29.

³⁴ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil, *Tefsîrü'l-Kur'ân'l-Azîm*, Mektebetü Darü't-Türâs, Kahire Tarihsiz, IV/564.

kimlere olabileceği konusunda görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Kâfire şefaatin olmayacağı konusunda görüş ayrılığı bulunmazken müminlere şefaatin olup olmayacağı konusunda görüş ayrılığı olmuştur. Mutezile’den bir grubun dışında ümmetin geneli büyük günah işlemeyen mümine şefaatin kabul ederken büyük günah işleyen müminin hali ihtilaf konusu olmuştur. Ehl-i Sünnet büyük günah işleyen müminlere de şefaatin edilebileceğini³⁵ söylerken Mutezile olmayacağını zikretmiştir. Onlara göre şefaatin sadece büyük günah işlememiş olan müminlere olacaktır. Büyük günah işleyen müminlere şefaatin edilmeyecektir.³⁶

Şefaatin olmadığını savunanların delillerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Aşağıda zikredeceğimiz ayetler şefaatin olmayacağına dair delildir:

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُعْلَمُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

“Ve öyle bir günden korkun ki (o günde) hiçbir kimse, hiçbir kimse nâmına bir şey ödeyemez. Ondan her hangi bir şefaatin kabul olunmaz. Ondan bir fidye (bedel) alınmaz, onlara (Allahın azabından kurtulmak hususunda) yardım da edilmez.”³⁷

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُعْلَمُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

“O günden sakının ki hiç bir kimse kimseden yana birşey ödeyemez. Kimseden bedel kabul olunmaz. Kimseye de şefaatin fâide vermez ve onlara (başka her hangi bir) yardım da edilmez.”³⁸

Ayette *“hiç bir kimse kimseden yana birşey ödeyemez”* şeklinde buyrulması ahirette günahkârlara şefaatin olmayacağına delildir. Eğer bir kimseden azabı kaldırma konusunda şefaatin etkisi olsaydı, bir nefsin bir nefisten bir şeyi kaldırması caiz olurdu ki buda bu ayete muhaliftir.³⁹ Ayet bir nefsin başka bir nefis için ödemedede bulunmayacağını nefyettiği gibi onun ona şefaatinin da nefyetmektedir. *“minha”* derken buradaki zamir günahkar nefse dönmektedir ki ondan fidye de alınmaz.⁴⁰

“hiçbir kimseden herhangi bir şefaatin kabul olunmaz.” şeklinde buyrulmakla da; şefaatin kabul edilmeyeceği bildirilmektedir. Eğer bir şefaatin

³⁵ Ebu Hanife, Numan b. Sabit, *Şerh-u Kitabi'l-Fıkhü'l-Ekber, daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*, Beyrut 2007, s. 159.

³⁶ Keşşâf, a.g.e., I/140; Razi, a.g.e., III/56; İbn Âşûr, a.g.e., I/470

³⁷ Bakara, 2/48.

³⁸ Bakara, 2/123.

³⁹ Razi, a.g.e., III/56.

⁴⁰ Zemahşari, a.g.e., I/140.

edici ona şefaât etmek istese, ondan kabul edilmez demektir. Buradaki zamirin birinci nefse dönmesi de caizdir. Eğer o, (günahkâr olan) nefse şefaât edecek olsa onun şefaati kabul edilmez demektir.⁴¹

Yine ayette وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ buyrulmaktadır. Eğer Hz. Muhammed bir isyankâra şefaâtçi olabilseydi onun için “yardımcı” olmuş olurdu ki; bu da ayete muhaliftir.⁴²

2. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمْ يَوْمَ لَا يَبِيعُ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمْ الظَّالِمُونَ

“Ey îman edenler, içinde ne bir alış veriş, ne bir dostluk, ne de bir şefaât (imkânı) bulunmayan bir gün gelmezden evvel size verdiğimiz rızıkdan (Hak yolunda) harcayın. Kâfirler zulmedenlerin ta kendileridir.”⁴³

Bu ayet vacipleri terkeden günahkârlara şefaatin olmayacağına delildir. Bu konuda onlara şefaât edilmeyecek ve onlar da kendilerine şefaâtçi bulamayacaklardır. Çünkü şefaât ancak faziletli bir kimsenin faziletini artırmak için söz konusudur.⁴⁴

3. Onun izni olmadan şefaât etmek kimin haddine”⁴⁵ ve Necm Suresinde şu ayetler:

وَكَمْ مِنْ ظَلَمٍ السَّمَاوَاتِ لَا تُعْذِرُ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى

“Göklerde nice melek vardır ki onların şefaâtları bile hiçbir şey'e yaramaz. Meğerki (o şefaât) Allah'ın dileyeceği ve razı olacağı kimseler için (ve ancak Onun) izin vermesinden sonra ola.”⁴⁶

Şevkânî ilk ayetle ilgili olarak şunları zikreder: “Bu soruda, Allah'ın kullarından birinin diğerine şefaât yoluyla veya başka bir şekilde fayda verebileceğini iddia edenler karşı inkâr, azarlama ve kızma vardır ve kabir ashabından yardım istenilemeyeceğine delildir.”⁴⁷

Merağî ise; buradaki “illa bi iznihi” ibaresinin olumlu bir durum için değil de olumsuz bir durum için olduğunu ve bu ayetin şefaatin varlığı için değil de

⁴¹ Zemahşerî, a.g.e., I/140.

⁴² Razî, a.g.e., III/56.

⁴³ Bakara, 2/254.

⁴⁴ Zemahşerî, a.g.e., I/294.

⁴⁵ Bakara, 2/255.

⁴⁶ Necm, 53/26.

⁴⁷ Şevkânî, a.g.e., s.174.

yokluğu için delil olabileceğini söylemiş⁴⁸ ve delil olarak ta şu ayetleri zikretmişlerdir:

سَدُّوْكَ فَلَا تَنْسَى إِلَّا مَا شَاءَ اللهُ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى

“Sana (Kur’an’ı) okutacağız; sen de unutmayacaksın. Ancak Allah’ın dilediği başka. Çünkü O, açıkta olanı da bilir, saklı duranı da bilir”⁴⁹

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ

“Gökler ve yer durdukça (onlar) orada ebedî kalıcıdırlar. Rabbinin dilediği (müddet) başka. Çünkü Rabbin ne dilerse hakkıyla onu yapandır.”⁵⁰

3. *فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ* “Artık şefaati edicilerin hiçbir şefaati onlara fayda vermeyecek.”⁵¹

وَأَنْزَلْنَاهُمْ يَوْمَ الْقُرْآنِ إِذِ الَّذِينَ كَانُوا لَا يَتَلَفَعُونَ إِلَّا لَأَعْيُنِنَا رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّبِينٍ

“Ve onları yaklaşan gün ile korkut. O vakit ki, yürekler gırtlığa dayanmış olarak korku ile dolmuş bulunur. Zalimler için ne bir yakın dost vardır, ne de itaat olunacak bir şefaati vardır.”⁵²

Ayetleri şefaatin olmayacağına delil olduğu gibi şefaati onlardan azabı da kaldırmayacaktır. Eğer şefaati azabı kaldırılabileseydi o zaman şefaati onlara fayda vermiş olacaktı ki bu da ayete zıttır. Allah onlardan razı olmadığı ve onlara gazap ettiği için dolayısı melekler gibi şefaati onların şefaati onlara fayda vermeyecektir.⁵³

5. *وَمَا تَنْفَعُهُمْ نَفَقَةٌ أَوْ تَرْتُّمٌ أَوْ تَنْزِيلٌ مِنَ السَّمَاءِ فِئْتَانًا يَنْزِلُ فِي أَصْحَابِ الْمِحْرَابِ وَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ* “Her ne çeşit nafaka verdinizse veya ne türlü bir adak adadınızsa, Allah onu kesinlikle bilir. Ve zalimlere hiçbir şekilde yardım olunmayacaktır.”⁵⁴

Eğer peygamberin fasika şefaati olsaydı onlarda yardım edilenlerden olurlardı.⁵⁵

6. *يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفَعُونَ*

⁴⁸ Merâgî, a.g.e., I/110.

⁴⁹ A'lâ, 87/6-7.

⁵⁰ Hud, 11/107.

⁵¹ Müddesir, 74/48.

⁵² Mü'min, 40/18.

⁵³ Keşşâf, a.g.e., IV/642.

⁵⁴ Bakara, 2/270.

⁵⁵ Razî, a.g.e. III/ 57.

*"Allah, onların önlerindeki de, arkalarındaki de (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar, Allah'ın hoşnut olduğu kimseden başkasına şefa at etmezler. Hepsi de O'nun korkusundan titrerler."*⁵⁶

Bu ve buna benzer anlamlar ifade eden ayetler; Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselere, Allah'ın izin vermesiyle şefa at edileceğinden bahsedilmektedir. Fasık kimseler de Allah'ın razı olduğu kimselerden olmadıklarına göre onlara şefa at edilmeyecektir. Allah'ın razı olduğu kimselere de sevaplarını ve yükümlüklerini artırmak için şefa at yapılacaktır.⁵⁷

وَأِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِمُعَاذِرِينَ

*"Ve muhakkak ki, facirler de yakıcı ateş içindedirler. Ceza günü oraya yaslacaklardır. Ve onlar, ondan bir daha çıkamazlar."*⁵⁸

Ayetlerde ifade edildiği gibi facirler cehenneme mutlaka girecekler ve oradan da çıkamayacaklardır. Buradan kurtuluşları yoktur. Affedilerek oradan çıkamayacaklarına göre onlara şefa atın bir faydası olmayacaktır.⁵⁹

8. Bu konuda gelen rivayetler. Şefa atın olmayacağına dair şu Hadisleri zikredilir:

1. Hz. Peygamber (sas) bir mezarlıktan geçerken onlara selam verir ve keşke kardeşlerimi görseydim der. Bunu üzerine ashabı: *"Biz senin kardeşlerin değil miyiz"* dediklerinde *"sizler benim ashabımsınız. Benim kardeşlerim henüz gelmediler"* der. *"Onları nasıl tanıyacaksın"* dediklerinde : *"sizden birinin atları olsa fakat onların içerisinde bazılarının ayakları ve alınları sakar olsa onları tanımaz mı?"* dediğinde *"Tabi ki tanır"* demeleri üzerine : *"Onlar kıyamet günü abdest azaları parlayarak gelecekler. Bende onları oradan tanıyacağım. Onları havuzumdan uzaklaştıracaklar. Bende getirin onları diyeceğim."* Bana: *"Onlar senden sonra (dinlerini, yaşantılarını) değiştirdiler."* diyecekler. Bende : *"فسحقا فسحقا" uzak olsunlar (cehenneme kadar yolu var)"* diyeceğim.⁶⁰

Eğer peygamber onlar hakkında şefa atçı olabilseydi onlar için *"uzak olsunlar"* demezdi. Çünkü şefa atçı olan biri böyle demez. Onlara (havz-u

⁵⁶ Enbiyâ, 21/28.

⁵⁷ Keşşâf, a.g.e. III/ 110.

⁵⁸ İnfîtâr, 82/14-16.

⁵⁹ Razî, a.g.e. III/ 57.

⁶⁰ Nesâî, *Hilyetü'l-Vudu'*, I/93; Ahmen b. Hanbel, *Müsned*, II/300; Muvattâ, *Kitabu't-Taharet*: 28.

kevser)den su içmeleri konusunda faydası olmayan biri nasıl olacak ta onları ebedi bir azaptan kurtarabilecek.

2. Peygamber (sas) Kab bin Ucre'ye "Ey Kab seni sefihlerin idareciliğinden Allah'a sığındırırm. Yakında sefihler idareci olacaklar. Kim onlara zulümlerinde yardım eder, yalanlarını tasdik ederse o benden ben de ondan değildir ve o kimse kıyamet günü havuzuma yaklaştırılmaz. Ama kimde onların huzurlarına girmez, onlara zulümlerinde yardım etmez ve yalanlarını tasdik etmezse o benden ben de ondanım ve o kimse kıyamet günü de havuzuma yaklaştırılacaktır. Ey Ka'b, namaz yakınlıktır, oruç kalkandır, sadaka suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları söndürür. Ey Ka'b haramdan beslenerek büyüyen et cennete giremez."⁶¹

a. Peygamber ondan o da peygamberden değilse ona nasıl şefaata edilecek.

b. Havuzda uzaklaştırılan, orada peygambere ulaşamayan birini nasıl olacakta peygamber azaptan kurtaracak.

c. "Haramla büyüyen et..." ifadesinden büyük günah işleyenlere şefaatin olmayacağına açık delildir.

3. Ebu Hureyre'den: "Kıyamet günü omuzunda meleyen koyunla biri gelir ve: 'Ya Resulallah beni bundan kurtar' diye yardım ister. Hz. Peygamber de: Sana da ulaştığı gibi ben senden hiçbir şeyi kaldırmaya malik değilim" der.⁶²

Ona hiçbir konuda malik olmayan birinin onun hakkında şefaata olması mümkün değildir.

4. Ebu Hureyre'den: "Üç kişinin ben kıyamet günü hasmıyım. Veren ve sonra vazgeçen adam, hürü köle diye satan ve onun ücretini yiyen kimse, bir işçi kiralayan ama onu çalıştırdıktan sonra onun ücretini vermeyen kimse"⁶³

b. Ahirette Şefaata Vardır Diyenler

Şefaatin olmadığını iddia edenlerin delillerini zikrettikten sonra şefaati kabul edenlerin delillerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. "Artık şefaataçilerin şefaati onlara fayda vermez" şeklindeki ayetlerdir. Sadettin Tetazanî bu ayeti şefaatin varlığı hakkında bir delil olarak zikreder ve şu açıklamada bulunur: "Bu cümlenin üslubu ve ifade şekli esas itibariyle şefaatin var olduğunun delilidir. Aksi halde, onların hallerini kötülemek ve içinde

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/321.

⁶² Buhari, *Cihad*: 189.

⁶³ Buhari, *Buyu'*: 106.

buldukları sıkıntılı durumun mahiyetini ortaya koymak için 'kâfilere hiçbir şefaâtçinin faydası olmaz' demenin anlamı olmazdı. Bu gibi yerlerde kullanılan bu nevi ifadeler, sadece kâfilere mahsus olan durumu işaretler, onlarla beraber başkalarını da bu hükmün içine almaz. Yani burada kâfirlerle ilgili hükümden, onların dışındakiler de (müminler de) şefaâtçiyi sahip olmaz anlamı çıkmaz."⁶⁴

Razî de şefaatin olmamasının sadece kâfirlere hasr kılındığını, müslümanın halinin kâfirin halinin zıddı olması gerektiğini söylemiştir.⁶⁵

2. Şefatin Allah'ın izni ile onun izin verdiği kimselerin izin verdiği kimselere şefaât edebileceğini ifade eden ayetler.⁶⁶

3. *Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus bir ilave teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın*"⁶⁷ ve *"Şüphesiz Rabbin sana verecek sen de hoşnut olacaksın"*⁶⁸ ayetleridir.

İlk ayetteki Makam-ı Mahmud'un ne olduğu Hz. Peygamber (sas)'e sorulduğunda: "O şefaattir. Ümmetim için şefaât edeceğim makamdır" buyurmuştur.⁶⁹

Müfessirlerin çoğunluğu da Makam-ı Mahmud'dan maksadın şefaât makamı olduğunu söylemişlerdir.⁷⁰

"Şüphesiz Rabbin sana verecek sen de hoşnut olacaksın" ayetindeki Allah (cc) Hz. Peygambere vereceği şeyin ise ahirette olacağını ve bunun şefaât olduğu zikredilmiştir.⁷¹

4. İbrahim (as) ile İsa (as)'ın kavimleri hakkındaki dualarıdır. İsa (as) kavmi hakkında: *"Eğer onlara azap edersen, فانك أنت العزيز الحكيم تُعْتَبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَعُورَ لَهُمْ فَإِنَّكَ*

⁶⁴ Taftazânî, Sadeddin, *Şerhü'l-Akâidü'n-Nesefiyye*, Mektabetü'l-Külliyeti'l-Ezheriyyeti, Kahire, 1988, s. 75-76

⁶⁵ Razî, *a.g.e.*, III/60.

⁶⁶ Bkz: Bakara, 2/255; Yunus, 10/3; Meryem, 19/87; Tâhâ, 20/109; Sebe, 34/23; Zuhrûf, 43/86; Necm, 53/26;

⁶⁷ İsrâ, 17/79.

⁶⁸ Duhâ, 93/5.

⁶⁹ Tirmizî, *Kitab-u Tefsîri'l-Kur'an*, 17 (7); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/444.

⁷⁰ Taberî, *a.g.e.*, VIII/132; İbn Atiyye, *a.g.e.*, s. 1161; Razî, *a.g.e.*, III/ 55; Beydâvî, Nasuruddin Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Dâr-u Sâder, Beyrut, 2001, I/583; Kurtûbî, Muhammed b. Ahmed, *el-Camî' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut, 1987, X/309; İbn Atiyye, *a.g.e.*, VI/70; İbn Aşûr, *a.g.e.*, XIV/146.

⁷¹ İbn Atiyye, *a.g.e.*, s. 1986 ; Razî, *a.g.e.*, III/ 55; en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed, *Medârikü't-Tenzîl*, Pamuk Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, IV/364; Kurtûbî, *a.g.e.*, XIX/95; Atiyye, *a.g.e.*, VIII/481.

şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.”⁷²

İbrahim (as) da رَبِّمِنِّي فَابْتَلْنِي وَمِنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin.”⁷³ şeklinde dua etmişti.

Razî, peygamberlerin kavimleri hakkındaki duası hakkında şöyle demektedir: “İsa (as) bunu ya kâfirler hakkında, ya itaatkâr Müslüman hakkında, ya küçük günah işleyen Müslüman hakkında, ya tevbe ettikten sonra büyük günah işleyen Müslüman hakkında, ya tevbe etmeden önce büyük günah işleyen Müslüman hakkında söylemiş olabilir. Birincisi batıldır. Çünkü kâfir biri için: “Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin” demek yakışmaz, uygun düşmez. İki, üç ve dördüncüsü de batıldır. Çünkü itaatkâr bir Müslüman, küçük günah işleyen bir Müslüman veya büyük günah işledikten sonra tevbe eden bir mümin için de böyle demek de aklen caiz değildir. Geriye sadece büyük günah işleyen ama tevbe etmeyen Müslüman kimse kalıyor. Bu sözü İsa(as) onlar için söylemiştir. Bu şefaata İsa (as) için oluyorsa Hz. Muhammed (sas) için de olur.”⁷⁴ Aynı durumun İbrahim (as) için de olduğunu söyler⁷⁵. Peygamber (sas) de bu iki ayeti okuduktan sonra ellerini kaldırarak “Ümmetim! Ümmetim! diyerek ağlamış. Allah (cc) de Cebrail (as)’ı göndererek onu ümmeti hakkında razı edeceğini bildirmişti.⁷⁶

5. وَأَسْتَغْفِرُ لِنَفْسِي وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ. “Hem kendinin hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarınının bağışlanmasını dile”⁷⁷ ayetidir. Büyük günah işleyen kimse de mümindir. Allah’ta Muhammed (sas)’e mümin erkek ve kadınlar için dua etmesini emrediyor. Buradan da Hz. Peygamberin onlar için istiğfar ettiği ve Allah’ın da onun duasını kabul ettiği anlaşılır. Aksi durumda Allah ondan dua etmesini isteyip sonra da onu kabul etmemesi uygun olmazdı. Onun duası ancak Allah’ın icabet etmesi ile tam olur. Aynı durum şefaata için de geçerlidir.⁷⁸

Bu ayet-i kerimede söz konusu edilen istiğfar (günahlardan bağışlanmanın dilenmesi) her ne kadar doğrudan ahiretteki şefaata alakalı bir vurguya sahip

⁷² Mâide, 5/118.

⁷³ İbrahim, 14/36.

⁷⁴ Razî, a.g.e., III/ 59.

⁷⁵ Razî, a.g.e. III/ 59.

⁷⁶ Müslim, İman: 346.

⁷⁷ Muhammed, 47/19.

⁷⁸ Razî, a.g.e., III/61.

olmasa da şefaatin imkânına delalet eder. Zira istiğfar ve şefaât kelimeleri aynı anlamda olmasalar bile, işlevleri açısından birbirlerine benzemektedirler. Bu kelimelerin her ikisi de şu veya bu şekilde '*günahlarm affi*' meselesini konu edinmektedir.⁷⁹

6. Meleklerin sıfatı zikredilirken: *“(onların şefaâtləri) ancak Allah'ın izin vermesiyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar.”*⁸⁰ buyrulmaktadır. Bir mümin de her ne kadar büyük günah işlese de tevhit inancına sahip olduğundan dolayı Allah'ın razı olduğu kimselerdendir. Allah kendilerinden razı olduğu için de meleklerin şefaatine nail olacaklardır. Meleklerin şefaatine nail olabilen kimseler peygamberlerin de şefaatine nail olabilirler.⁸¹

7. وَلَوْ أَنَّهُمْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَّهُوا اللَّهُ تَوَّابًا رَّحِيمًا

*“Biz hangi peygamberi gönderdikse, sırf Allah'ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileselerdi ve Resul de onların bağışlanmasını dileyeydi, elbette Allah'ı affedici, merhametli bulurlardı.”*⁸²

Ayet, Peygamber (sas) ne zaman günahkâr ve zalim birine istiğfar dilese Allah'ın onları affedeceğine delalet ediyor. Bu Peygamber (sas)'in dünyada büyük günah işleyene şefaatinin makbul olduğuna delalet eder. Bu ahirette de şefaatinin makbul olmasını gerekli kılar.⁸³

8. الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا

*“Arşı taşıyanlar ve onun etrafındakiler, Rablerinin hamdiyle tesbih ederler ve O'na inanırlar. İman etmişler için de şöyle bağışlanma dilerler: Ey Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O, tevbe edip senin yoluna uyanları bağışla, onları cehennem azabından koru.”*⁸⁴

Büyük günah işleyenler de kendilerine melekler tarafından istiğfar dilenecek müminler içerisinde girmektedirler.⁸⁵

⁷⁹ Öztürk, Yener, *Şefaât İnancının Nakli ve Aklı Açısından İmkânı*, EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 23 (Bahar 2005), s. 116.

⁸⁰ Necm, 53/26.

⁸¹ Razî, *a.g.e.* III/59-60.

⁸² Nisâ, 4/64.

⁸³ Razî, *a.g.e.*, III/61.

⁸⁴ Mü'min, 40/7.

⁸⁵ Razî, *a.g.e.*, III/62.

9. Bu konudaki rivayet edilen şu hadis-i şerifler:

“Şefaatin ümmetinden büyük günah işleyenler içindir”⁸⁶,

“Kim ezanı işittiği vakit 'ey şu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın rabbi olan Allah'ım, Muhammed'e vesileyi ve fazileti ver. Onu kendisine vadettiğin övülmüş makama (makam-ı mahmuda) ulaştır' diye dua ederse, kıyamet gününde o kimseye şefaatin vacip olur.”⁸⁷

İlk hadis-i şerifte, şefaatin sadece büyük günah işlemiş olanlar için olduğu ifade edilmiyor. Şefaati sadece onlara has kılmak; büyük günah işlememiş ve sevabı olan kimseleri şefaatten mahrum etmek demek olacağından bu da caiz değildir. Büyük günah işlemek veya büyük günah sahibi olmak, Allah'a itaatten geri kalmak demek değildir. Hadis-i Şerifte zikredilen **büyük günah sahibinden** maksat; büyük günah işleyen isyankâr kimseler değildir. Allah'a itaat etmekle birlikte bir şekilde büyük günah işleyen mümin kimselerdir. Çünkü büyük günah dendiği zaman sadece isyankârlığı kapsamaz. İtaatle birlikte günah işlemeyi de kapsar.⁸⁸

10. Şefaatin Aklen İmkânı

Allah bu âlemde icraatını sebeplere bağlı olarak yürütmektedir. Şüphesiz ki bu, O'nun hikmetinin bir gereğidir. Sebepleri yaratan O olduğu gibi, onları bazı şeylerin meydana gelmesine vesile kılan da yine O'dur. İnsanlara merhamet edip onları rızıklandıran Allah'tır. Fakat O rızıkı direk olarak vermek yerine hava, toprak, su, ağaç vb. gibi şeyleri ona vesile kılmıştır. Aynı şekilde güneşi de zemin yüzünün aydınlanmasına sebep yapmıştır. Rızık ve ışık gibi maddi ikramlarına böylesi sebepler yaratan Allah'ın manevi ihsanlarına da bazı sebepler kılması da son derece doğaldır.⁸⁹

3. DEĞERLENDİRME

Şefaatin varlığı veya yokluğu ile ilgili delilleri zikrettikten sonra genel manada bu delillerin değerlendirmelerine geçebiliriz:

1. Bakara 48. ve 123. ayetlerinde bahsedilen “şefaatin fayda vermediği veya kabul edilmediği” günden kasıt; kıyametin tamamını kapsayan bir gün değildir. Alusî bu günün; “Fakat o kulakları sağlar edercesine haykırarak olan ses geldiği zaman, O

⁸⁶ Ebu Davud, *Sünne*: 21; Tirmizî, *Kıyame*: 11; İbn Mâce, *Zühd*: 37 .

⁸⁷ Buharî, *Ezan*: 8; Ebu Davud, *Sala:t* 38; İbn Mâce, *Ezan*:1.

⁸⁸ Razî, *a.g.e.*, III/62.

⁸⁹ Öztürk, *a.g.m.*, s. 116.

gün, kişi kardeşinden, annesinden, babasından, karısından ve oğullarından kaçır."⁹⁰ Ayetinde bahsedilen gün olduğunu zikretmektedir.⁹¹ Ayet, kendilerini Allah'ın sevgilileri ve peygamberlerin çocukları olduğunu ve bundan dolayı da o peygamberlerin kendilerine Allah katında şefaâtçi olacaklarını söyleyen ehli kitaptan bahsetmektedir. Allah bu ayetle hiçbir nefsin diğer nefisten bir şey gideremeyeceğini ve onlardan birinin diğerine şefaatinin kabul olunmayacağını haber vermektedir.⁹²

Zikredilen bu ayetlerin lafzı umumî ama manası hususidir. Yani şefaatin fayda vermeyeceği kimseler müminler değil tevbe etmeden küfür üzerine ölen, Allah'ın ayetlerini değiştirmeye çalışan kâfirlerdir. Ayetler müminlerden değil kâfirlerden bahsetmektedir. Yoksa şefaati yok sayan bir ayet değildir. Çünkü günahkâr müminlere Allah'ın izin vermesiyle şefaât edilecektir.⁹³ Eğer ayet günahkâr müminler hakkında olmuş olsaydı bu durum günahkâr müminle kâfiri bir tutmak olacaktı.⁹⁴ Bu da Allah'ın adaletine yakışmaz.

Ayetteki birinci nefisten maksat mümin, ikincisinden murat ise kâfirdir. Yani mümin kâfire şefaâtçi olamayacak demektir.⁹⁵ Bu ayetteki "*şefaatin kabul edilmemesi*" ifadesini genel manada anlamak doğru olmaz. Gerek ayeti siyak sibak bağlamında gerekse de Kur'an'ın bütünlüğü çerçevesinde değerlendirdiğimiz zaman buradaki mananın umumi değil hususi olduğunu görürüz. Ayet mümin kâfir ayırt etmeksizin faydası olmayacak bir şefaatten değil, dünyada Allah'ın dini üzerine yaşamadığı halde kendilerinin Allah'a ve peygambere daha yakın olduğunu iddia eden ve bu yakınlıktan dolayı Allah katında şefaate uğrayacağını iddia eden kimselerden bahsetmektedir. Ahirette şefaate uğrayacağına inanarak dünyada Allah'ın dini üzerine yaşamayı kabul etmeyen ve bu hal üzere ölen inkârcılardan bahsetmektedir. Ayetin devamında gelen "*onlardan fidye alınmayacak ve onlara yardım da edilmeyecektir*" ifadelerinden kâfirler olduğu anlaşılmaktadır. Dünyada zenginlikleri ile her kapıyı aralayan zengin kâfirler, ahirette de aynı şeyin olacağını iddia ediyorlardı.⁹⁶ Ayet "*onlardan fidye alınmayacak*" diyerek onların bu beklentisini boşa çıkarmaktadır. "*Yardım edilmeyecekler*" ifadesi ise

⁹⁰ Abese, 80/33-36.

⁹¹ Alusî, *a.g.e.*, I/398.

⁹² Taberî, *a.g.e.*, I/306; İbn Atiyye, *a.g.e.*, s. 84; Ebu Hayyân, *a.g.e.*, I/348; İbn Âşûr, *a.g.e.*, I/470; Merâgî, *a.g.e.*, I/110

⁹³ Taberî, *a.g.e.*, I/307; İbn Atiyye, *a.g.e.*, s. 130; İbn Kesîr, *a.g.e.*, I/89; Bursevî, *a.g.e.*, I/129; Alusî, *a.g.e.*, I/400; İbn Âşûr, *a.g.e.*, I/471.

⁹⁴ İbn Âşûr, *a.g.e.*, I/471

⁹⁵ Ebu Hayyan, *a.g.e.*, I/348.

⁹⁶ Merâgî, *a.g.e.*, I/110.

müminler için değil kâfirler içindir. Çünkü Kur'an'da birçok yerde Allah'ın müminlere hem dünyada hem de ahirette yardım edeceğinden bahsetmektedir.

Bu ayette nefyedilen şefaatin kendisi değil, onun faydasıdır. Şefaati her hal ve durumda fayda vermeyecek, ancak Allah'ın dilediği kimseye, O'nun izin vermesi ile dilediği zaman fayda verecektir.⁹⁷

2. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ أَنْفِرُوا مِمَّا رَزَقَكُم مِّن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَا بَيْعُ فِيهِ وَلَا خُلَاةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمْ الظَّالِمُونَ

“Ey iman edenler, içinde ne bir alış veriş, ne bir dostluk, ne de bir şefaati (imkânı) bulunmayan bir gün gelmezden evvel size verdiğimiz rızıktan (Hak yolunda) harcayın. Kâfirler zulmedenlerin ta kendileridir.”⁹⁸

Ayetteki kastedilen şefaati; dünyada iken insanların akrabalık, komşuluk ve dostluk gibi ilişkilerden dolayı birbirlerine yaptıkları dünyevi şefaattir. Yani dünyada hak etmediği halde bazı sebeplerden dolayı birilerinin şefaati ile belli noktalara gelen kimseler aynı toleransı ahirette bulamayacaklar demektir.⁹⁹

Bu ayetteki şefaati lafzı da umumi ama muradı hususidir. Yani genel anlamda şefaati yoktur dense de kastedilen mana kâfirlerdir.¹⁰⁰ Onlar için şefaati yoktur ve onlara şefaatiçilerin şefaati fayda vermeyecektir.¹⁰¹ Peygamberler ve melekler müminlere şefaati ederlerken onlar bunlardan faydalanamayacaklardır.¹⁰² Ayette, arkadaşlığın ve ticaretin olmamasından bahsedilmesi de faydalanmanın ve kaybedenin tedarik etme imkânının olmadığından kinayedir.¹⁰³ Yine ayette, ahiret işlerinin dünyadakilere kıyaslanamayacağına işaret vardır. Kişi orada fidye vererek veya peygamberlerin ve rabbanilerin şefaatin nail olarak kurtulacağını zannetmesin. Dünyada ne kadar zalim, suçlu, fasit biri de olsa emir ve sultanların yardımına nail olduğu gibi orada olmayacak demektir.¹⁰⁴

Ayette لا شفاعاة “la şefaatiün” şeklinde, şefaati kelimesi لا “lâ” edatından sonra merfu olarak gelmiştir. Arapça kural olarak; eğer لا “la” dan sonra müfredi olan bir isim mensup olarak gelirse cinsini nefyeder. Fakat gelen ismin müfredi yok ve

⁹⁷ Bursevî, *a.g.e.*, VII/288; Şevkânî, *a.g.e.*, s. 1196; Alusî, *a.g.e.*, XXI/198.

⁹⁸ Bakara, 2/254.

⁹⁹ İbn Atiyye, *a.g.e.*, s.228; Alusî, *a.g.e.*, III/7.

¹⁰⁰ Taberî, *a.g.e.*, III/5.

¹⁰¹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, I/304.

¹⁰² Bursevî, *a.g.e.*, VI/308.

¹⁰³ İbn Âşûr, *a.g.e.*, II, 489.

¹⁰⁴ Merâgî, *a.g.e.*, III/9.

merfu olarak gelmişse de aynı özelliğe sahiptir. Yani cinsini nefyeder.¹⁰⁵ لاله "la ilahe" veya لاشفاعة "la şefaatin" de olduğu gibi. Yani hiçbir ilah veya hiçbir şefaât yoktur demektir. Yani kâfirler için hiçbir şefaâtçinin şefaati olmayacağını belirtmektedir.

Bu ayetteki nefyedilen şefaatin kâfirler hakkında olduğunu anlamak daha doğrudur. Çünkü ayetin sonunda "Kâfirler zalim kimselerdir" şeklinde buyrulması ayetin kâfirlerden bahsettiğine delildir. Bu ayette şefaât umum olarak gelirken bir sonraki ayette ise Allah'ın izin verdiği kimselerin şefaâtçi olabileceğinden bahsedilmektedir. Onun için bu ayeti şefaâtçilerin kendilerine fayda vermeyecek olan kâfirler için, bir sonraki ayetteki şefaati ise müminler için olduğunu söyleyebiliriz.

Aynı şekilde ayette; "arkadaşlığın olmadığı gün" şeklinde umum olarak gelmekte ve hiçbir dostluğun fayda vermediğinden bahsedilmektedir. Burada dostluğun fayda vermeyeceğinden umum olarak bahsedilirken Zuhruf Suresi 67. de bu mana tahsis edilmektedir. "O gün, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar birbirlerine düşman kesilirler." buyrulurak takva üzerine bina edilen dostlukların devam edeceğinden bahsedilmektedir.

Mutlak manada şefaatin olmadığını ifade eden ayetler ile Allah'ın izin verdiği kimselerin şefaât edebileceğini ifade eden ayetler arasındaki müşkili gidermek için mahşerde birden fazla günlerin olduğundan da bahsedilmiştir. Mahşer uzun bir süre olduğundan dolayı, Allah bazı günlerde şefaate izin vermezken bazılarında izin verecektir. Müminun Suresi 101. ayette de "onlar birbirlerini sormayacaklar" şeklinde buyrulurken Sâffât Suresi 27. ayette ise "onlar birbirlerine yönelecek ve birbirlerini soracaklar" şeklinde buyrulmaktadır. Buradan da kıyametteki ahvalin tek şekilde olmayacağı anlaşılmaktadır. Bir günde insanlar birbirlerini soramazlarken diğer bir günde sorabileceklerdir. Şefaatte aynen bunun gibi olacaktır. Bazı yerlerde şefaât olmazken bazı yer ve zamanlarda olacaktır.

3. Allah'ın izin verdiği kimselerin şefaât edeceklerini ifade eden ayetler, hem şefaati kabul edenler hem de kabul etmeyenler tarafından delil olarak zikredilmiştir. Bu ayetlerin şefaate delil olmayacağını savunanlar, bu tür kullanımlar olumsuzluğu ifade etmek için kullanıldığını zikretmişler. Şefaât için delil olacağını söyleyenler ise bunların istisna tutulduğunu ve şefaât edebileceklerine delil olduğunu ifade etmişlerdir.

¹⁰⁵ İbn Âşûr, a.g.e., II/490.

Bu konuda Kur'an'da değişik kullanım şekilleri mevcuttur. Allah (cc) önce: *مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَ إِلَهِ يَأْتِيهِ* "kimin haddine ki onun izni olmaksızın huzurunda şafaat edecek?"¹⁰⁶ şeklinde buyurarak şafaat yetkisinin kendisinde olduğunu belirtmektedir. *مَنْ مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِلَهِ* "Onun izni olmadan hiç kimse şafaatçi olamaz."¹⁰⁷ ve *وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ* O'nun huzurunda, izin verdiği kimselerden başkasının şafaati fayda da vermez."¹⁰⁸ ayetleriyle de O'nun izni olmadan hiç kimsenin şafaat edemeyeceğini zikrediyor. *إِلَّا مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا* (O gün) *رَاهِمَانَ* (olan Allah)'ın katında bir ahd almış olan kimseden başkaları şafaat etme hakkına sahip olamayacaklardır."¹⁰⁹ *وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ*¹¹⁰ "Onların Allah'ı bırakıp da taptıkları putlar şafaat hakkına sahip değillerdir. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler şafaat edebilir"¹¹⁰ *إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا* O gün, *رَاهِمَانَ*'ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimselerden başkasının şafaati fayda vermez."¹¹¹ ayetleriyle de Allah'ın kendilerine şafaat hakkında izin vereceği kimselerin kimler olduğunu belirtmektedir. Kendilerine şafaat edilecek kimselerin de kendisinin onlardan razı ve hoşnut olduğu kimseler olduğunu şu ayetlerle haber vermektedir:

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَرْضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفَعُونَ "Allah, onların önlerindeki de, arkalarındaki de (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar, Allah'ın hoşnut olduğu kimseden başkasına şafaat etmezler. Hepsi de O'nun korkusundan titrerler."¹¹² *وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذِنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى* Göklerde nice melekler vardır ki, Allah'ın dileyip razı olduğuna izin vermeden önce şafaatleri hiçbir işe yaramaz."¹¹³ Ayetiyle de kendisinin razı olduğu kimselere, bazı meleklerin şafaatçi olabileceklerini beyan etmektedir.

O halde şafaatin varlığını Allah'ın iznine bağlayan ayetleri bir bütünlük içerisinde değerlendirdiğimiz de şu sonuçları çıkarabiliriz:

a. Allah izin vermedikçe hiçbir kimse şafaatçi olamaz. Kimsenin şafaati kimseye bir fayda sağlamaz.

¹⁰⁶ Bakara, 2/255.

¹⁰⁷ Yunus, 10/3.

¹⁰⁸ Sebe, 34/23.

¹⁰⁹ Meryem, 19/87.

¹¹⁰ Zührûf, 43/86.

¹¹¹ Tâhâ, 20/109.

¹¹² Enbiyâ, 21/28.

¹¹³ Necm, 53/26.

b. Allah'ın şefaâtlarına izin verdiği kimseler ise; Allah katında bir ahd almış, hakka şahitlik eden ve Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselerdir.

c. Şefaât edilecek kimseler de Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselerdir.

Yukarı zikretmiş olduğumuz ayetler de Allah'ın izin verdiği kimselerin Allah'ın izin verdiği kimselere şefaâtçi olabilecekleri anlaşılmaktadır. Allah'ın Şimdi bunlardan maksadın ne olduğunu açıklayalım:

a. Allah'ın İzin Verdikleri Kimseler Şefaât Edecek

Ayette: *“kimin haddine ki onun izni olmaksızın huzurunda şefaât edecek?”* ayetindeki *“izin”* *“emir”* anlamında olup, O emretmeden kimse şefaât edemeyecek demektir.¹¹⁴ Yine istifham-ı inkârî şeklinde geldiği için *“illa”* ile kullanılmıştır.¹¹⁵ Allah'ın yüceliğine, azametine ve kutsiyetine işaret ederek¹¹⁶, Allah'a rağmen, şefaât yoluyla da olsa hiç kimsenin başka birinden bir şeyi def etmeye kadir olmayacağı ifade edilmektedir.

Putlarının veya Allah'tan başka tapındıkları şeylerin kendileri için Allah katında şefaâtçi olacağını iddia eden müşrikler veya Allah'a yaklaşmak için batıl araçlar edinen kimselere olumsuz cevaplar verilerek onların umut ve beklentileri bitirilmektedir.¹¹⁷

Şefaât ancak Allah'ın izin vermesi ile ve izin verdiği kimseye olur.¹¹⁸ Çünkü bir şeyin doğru olup olmadığını ve onun hikmetini en iyi bilendir Allah'tır. Neyin doğru veya yanlış olduğunu bilmeyen kimselerin o şey hakkında şefaâtçi olmayı Allah'tan istemeleri uygun değildir.¹¹⁹

Ayette her ne kadar Allah'a yaklaşma adına sahte şefaâtçi edinen kimselere bir azarlama, onların beklentilerini boşa çıkarma olsa da mutlak manada şefaâti yok etme yoktur. Şefaât hakkındaki ayetlerin geneline baktığımız da Allah'ın izni ile izin verdiği kimselere şefaât edileceği anlaşılmaktadır. Eğer bu ayet şefaâtin olmadığını ifade etmiş olsaydı, Allah'ın izniyle şefaât edilebileceğini belirten ayetlerle çelişecekti. *“Onlar Kur'an üzerinde*

¹¹⁴ İbn Atiyye, *a.g.e.*, s.229; Razi, *a.g.e.*, VII, 10; Ebu Hayyan, *a.g.e.*, II/288.

¹¹⁵ Alusi, *a.g.e.*, III/14.

¹¹⁶ Zemahşeri, *a.g.e.*, II/317; İbn Kesir, *a.g.e.*, I/309; Ebu Hayyan, *a.g.e.*, II/288; Alusi, *a.g.e.*, III/14

¹¹⁷ Taberi, *a.g.e.*, III/10; Razi, *a.g.e.*, VII/10; İbn Atiyye, *a.g.e.*, s. 898; Ebu Hayyan, *a.g.e.*, II/288; Bursevî, *a.g.e.*, I/407.

¹¹⁸ Taberi, *a.g.e.*, VI/530.

¹¹⁹ Razi, *a.g.e.*, XVII/14.

*düşünmüyorlar mı? Eğer Allah tarafından değil de başka birileri tarafından indirilmiş olsaydı içerisinde birçok çelişkiler bulunurdu*¹²⁰ ayetiyle de ifade edildiği gibi Kur'an'ın içerisinde çelişkiler bulunmamaktadır.

Bu ayette batıl şefaathçiler edinmeye çalışan kimselere bir azarlama ve onların beklentilerini boşa çıkarmanın yanında şefaatin varlığına da delil vardır. Adeta Allah (cc): *“Sizlerin şefaathçi olarak görmüş olduğunuz o ilahlar da kim? Neyin nesi? Sizin şefaathçi diye gördüğünüz şeyler şefaate muhtaç. Sizler her ne kadar onları şefaathçi olarak görmüş olsanız da onlar şefaathçi olamayacaklar. Bir şeyin şefaathçi olabilmesi için ancak benim onlara şefaathçileri konusunda izin vermem gerek ki; ben de onlara bu konuda asla izin vermem. İzin verdiklerim de belli. Bunlar onlardan birileri de değillerdir”* Yani ayet, müşrikleri yanlış şefaath anlayışları konusunda uyarırken, gerçek şefaathinde O'nun izniyle olabileceğini teyit etmektedir.

Arapçada bu şekildeki ifadelerin olumsuz mana ifade ettiği görüşü de gerçeği yansıtmayan görüştür. İlk ayette; Hz. Peygamber (sas)'in endişesini giderme vardır. Vahiye gelmeye başladığında, onu inen ayetleri unutma endişesi kaplamıştı. Hatta unutmamak için bir taraftan vahiy nazil olurken diğer taraftan da onları ezberlemeye çalışıyordu. Bu ayetle birlikte ondaki bu endişe giderilmiş oldu. Râzî'de buradaki istisna ile ilgili olarak şöyle der: *“Ayetteki bu durum “Ben yarın şunu yapacağı deme ancak Allah dilerse de”*¹²¹ ayetinde olduğu gibi teberrük içindir. Yani Allah (cc) adeta şöyle buyuruyor: *“Ben her şeyi bilenim. İşlerin sonuçlarını da tafsilatlı olarak bilmekteyim. Fakat bununla birlikte gelecekte olacak hiçbir şeyi hiç kimseye bildirmedim. Ancak sen ve ümmetin buna daha layık olduğunuzdan dolayı bu kelimeyle gelecekte vuku bulacak bu şeyi sana bildiriyorum.”*¹²²

Diğer ayette ise Allah (cc)'nin güç ve kuvvetini ortaya koymak vardır. لا ماشاء ربك *“İlla maşae rabbük”* derken de burada ziyâdelik vardır. Onların cehennemde kalışlarının ebediliğini ve sonsuzluğunu anlatmak içindir.¹²³

Kısaca zikretmek gerekirse şefaathin olmadığını ispatlamak için delil getirilen ayetler konuya delil olacak ayetler değildir. Şefaathen bahseden

¹²⁰ Nisâ, 4/82.

¹²¹ Kehf, 18/23-24.

¹²² Razî, a.g.e., XXXI/132-133.

¹²³ Razî, a.g.e., XVIII/54; eş-Şirbînî, Muhammed Ahmed el-Hatîb, *es-Sirâcu'l-münîr*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, II/90.

ayetlerde bir istisna durumu var iken, bu ayetlerde istisnai bir durumdan bahsetmemektedir. Kullanım olarak farklı özelliklere sahiptirler.

ما اختلاف الليل و النهار “Yer ve gökler var olduğu müddetçe”, ما دامت السموات والارض “Gece gündüz peş peşe geldiği müddetçe”, وما اقام الجبل “Dağlar var olduğu müddetçe”, وما طما البحر “Denizler var olduğu müddetçe” gibi ifadeler de Arapçada bir şeyin ebediliğini, devam ettiğini ifade etmek için kullanılmaktadır.¹²⁴

b. Şefaatine İzin Verilen Kimseler

Yukarıda zikretmiş olduğumuz ayetlerde Allah (cc) izin verdiği kimselerin şefaâtçi olacağı umum olarak zikredilmişti. Şu ayeti kerimelerde ise Allah'ın kendilerine izin vereceği kimselerin kimler olacağı zikredilmektedir:

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا

“Rahman'ın katında bir ahd almış olandan başkası asla şefaatte bulunamayacaktır.”¹²⁵

وَالَّذِينَ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ “Onların Allah'ı bırakıp da taptıkları putlar şefaât hakkına sahip değildir. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler şefaât edebilir.”¹²⁶

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فُلَيْسَكَاوَاتٍ لَا تُعْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْتِيَ اللَّهَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى

“Göklerde nice melek vardır ki onların şefaatleri bile hiçbir şeye yaramaz. Meğerki (o şefaât) Allah'ın dileyeceği ve razı olacağı kimseler için (ve ancak Onun) izin vermesinden sonra ola.”¹²⁷

Bu ayetlerden üç gruba şefaât için izin verileceği anlaşılmaktadır. Onlar da; Allah katında bir ahd almış olanlar, hakka şahitlik edenler ve meleklerdir.

Allah Katında Ahd Almış Olanlar:

“Allah katında ahd almışlar”daki “ahd”den kastedilen mananın ne olduğu ile ilgili de şu rivayetler zikredilmiştir: Allah'a ve peygamberlerine inanmak¹²⁸ ve Allah'ın emrettiklerini yerine getirmek¹²⁹, kelime-i şehadet ve onun gereklerinin

¹²⁴ Raz^, XVIII/53.

¹²⁵ Meryem, 19/87.

¹²⁶ Zuhrûf, 43/86.

¹²⁷ Necm, 53/26.

¹²⁸ Taberî, a.g.e. VIII/381; İbn Atiyye, a.g.e., s. 1242; Alusî, a.g.e., XVI/202.

¹²⁹ Taberî, a.g.e. VIII/381.

yerine getirilmesi¹³⁰, tevhit ve nübüvvet ahdi üzerinde olan kimseler¹³¹, Allah'ın şefaathetmelerine söz verdiği peygamberler ve meleklerdir.¹³²

Verilen manalara baktığımızda hepsinin de birbirine yakın olduğunu görebilmekteyiz. Kıyamet günü Allah'ın izin verdiği, şefaathetmelerine söz verdiği mümin kimseler şefaathetçi olabilecekler, şefaathet edebileceklerdir.

Hakka Şahitlik Edenler:

Hakka şahitlik edenlerin şefaathet edebileceğini ifade eden ayet; Allah'ı bırakarak melekleri dost edindiklerini ve bu dostluklarından dolayı da melekler tarafından şefaathete uğrayacaklarını söyleyen Nadr b. Haris gibi müşrikler hakkında inmiş¹³³ ve melekler gibi kendilerine şefaathet etme konusunda yetki verilen kimselerin ancak Allah'ın izin verdiği tevhit ehline şefaathet edebileceklerini ifade etmektedir.¹³⁴

Ayetteki *hakka şahitlik edenlerden* maksadın ise; melekler, Mesih, Uzeyir¹³⁵ veya Allah'a iman eden ve tevhit ehli kimseler olduğu söylenmiştir.¹³⁶ Yani onların kendilerince kendileri için şefaathetçi olarak gördükleri varlıklar gerçekte şefaathetçi olamayacaklar, ancak Allah'ın kendilerine izin vereceği tevhit ehli kimseler şefaathet edebileceklerdir.

Bazı Melekler:

Allah'ın şefaathetçi olmalarına izin verdiği kimselerden üçüncüsü ise bazı meleklerdir. Mekke müşrikler kendilerini Allah'a yaklaştıracığı inancıyla putlara tapıyorlardı. Allah (cc) de bu ayet ile onların bu beklentilerini boşa çıkarmıştır.

Kendileri Allah'ın kendilerinden razı olduğu, tevhit ehli kimseler olmalarına rağmen onların bile çoğunun şefaatheti fayda vermeyecekse, nasıl olurda onların sahte putları şefaathet edebilir? Bu şekilde onların ibadet ettikleri şeylerin şefaathetinin faydasının olmayacağı onlara bildirildi.¹³⁷

¹³⁰ İbn Kesîr, *a.g.e.*, III/139.

¹³¹ Razî, *a.g.e.*, XXI/234.

¹³² İbn Âşûr, *a.g.e.*, XVI/83.

¹³³ Taberî, *a.g.e.*, XI/ 219; Razî, *a.g.e.*, XXVII, 209.

¹³⁴ İbn Atiyye, *a.g.e.*, s. 1689; Bursevî, *a.g.e.*, VIII/442.

¹³⁵ Şevkânî, *a.g.e.*, s. 1347; Alusî, *a.g.e.*, XXV/165.

¹³⁶ Taberî, *a.g.e.*, XI/ 219; Razî, *a.g.e.*, XXVII, 209; Alusî, *a.g.e.*, XXV/165.

¹³⁷ Taberî, *a.g.e.*, XI/524; Zemahşerî, *a.g.e.*, IV/414; İbn Atiyye, *a.g.e.*, s.1782; Razî, *a.g.e.*, XXVIII, 288; İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV/255; Ebu Hayyan, *a.g.e.*, X/161; Bursevî, *a.g.e.*, IX/235; Şevkânî, *a.g.e.*, s. 1420; Alusî, *a.g.e.*, XXVII/90; Merâğî, *a.g.e.*, XXVII/53.

“Ancak izin verdikleri şefaât eder” denmesi ise şefaati yok saymak için değil Allah'ın büyüklüğüne delil içindir.¹³⁸

Yine ayette “Melekler şefaât edemeyecek.” Değil de “Şefaâtləri fayda vermeyecek” deniyor. Onların şefaâtləri ancak Allah'ın kendilerinden razı olduğu ve kendilerine şefaât edilmesine izin verdiği kimselere olacaktır.¹³⁹

Burada melekler şefaati hak eden kimseler olmadığından dolayı onlara şefaât edilmeyecektir.¹⁴⁰

4. Şefaati inkâr eden kimselerin ileri sürmüş oldukları delillerden bir diğeri ise; zalim ve facirlerin cehennemde atılacakları, cehennemden çıkmak için bir yardımcı bulamayacakları ve şefaâtçilerin şefaâtlérinin onlara fayda sağlamayacağını ifade eden ayetlerdir.

Bu konuda zikredilen ayetleri yukarıda zikrettiğimiz için tekrar burada yazmıyoruz. Fakat o ayetlerin tamamı da inkârcı facir, inkârcı kâfir veya inkârcı fasıklardan bahsetmektedir. Yoksa günahkâr müminlerden bahsetmemektedir. Kâfire şefaatin olmayacağı konusunda da mezhepler arasında ittifak vardır. İnkârcılardan bahseden ayetleri müminler hakkında delil getirmek yanlış bir harekettir. İlmi bir özelliğe sahip değildir.

Bu arada şefaâtle ilgili şu ayete de kısa bir değinmek faydalı olacaktır. **فِي اللَّهِ** الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مَكُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ De ki: Bütün şefâat Allah'ındır. Göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Sonra O'na döndürüleceksiniz.¹⁴¹

Bazı kimseler bu ayet hakkında yanlış bir yoruma giderek; şefaatin olduğunu ama tamamının da Allah'a ait olduğunu, Allah'ın şefaât edeceğini söylemektedirler. Fakat bu ayette “şefaatin tamamı Allah'a aittir” derken O'nun izni ile olacak demektir. Bütün şefaâtlér O'nun izni olmadan gerçekleştirilemeyecek demektir. Onun izin verdiği kimseler ancak izin verdiği kimselere şefaât edebileceklerdir.¹⁴² Diğer türlü anlamaya çalıştığımızda çok yanlış sonuçlar çıkar. Şefaât kelimesinin anlamlarına baktığımız da tamamen aracı olmak veya buna benzer anlamlar içermektedir. Şefaatin gerçekleşmesi için de bir alt otoritenin bir üst otoriteden izin alması, onun onayını alması gerekmektedir. Peygamberlerin

¹³⁸Razî, *a.g.e.*, XXVIII, 290.

¹³⁹Bursevî, *a.g.e.*, IX/235.

¹⁴⁰Şevkânî, *a.g.e.*, s.1421.

¹⁴¹Zümer, 39/44.

¹⁴²Razî, *a.g.e.*, XXVI/262; Beydavî, *a.g.e.*, II/915; Nesefî, *a.g.e.*, IV/60.

veya meleklerin şefaatinde üst otorite Allah olurken, Allah'ın şefaatchi olduğu bir durumda üst otorite kim veya kimler olacak?

5. Şeffati inkâr edenlerin delil olarak getirdikleri hadis-i şeriflere gelince;

İlk Hadis-i Şerif mahşer günü Havz-ı Kevser'e yaklaştırılanların uzaklaştırılmalarıyla ilgiliydi. Bu rivayette anlatılan, havzın başından uzaklaştırılanlar günahkâr müminler değil, münafıklardır. Hz. Peygamber onları, yüzlerinde kılmış oldukları namazlardan dolayı yüzlerinde oluşan nur görünümünden mümin zannederek onlara sahip çıkmaya çalışacak. Ama onların kalben iman etmeyen kimseler olduğu kendisine bildirildikten sonra o da bu talebinden vazgeçecek.

Her ibadetin bir nuru olduğu değişik Hadis-i Şeriflerde belirtilmiş. Kişi gösteriş için de olsa namaz kıldığı zaman Allah onun yüzünde bir nur var ediyor. Ama bu kalbe işlemiyor. Hz. Peygamber de kalplerde olanı bilmediğinden dolayı onları mümin zannederek sahip çıkmaya çalışıyor. Fakat işin hakikati kendisine bildirilince o da bundan vazgeçiyor.

"Haramla büyüyen et cennete giremez" Hadis-i Şerifi de şefaatin yokluğuna delil olamaz. Bu Hadis-i şerif Terhib babından bir rivayettir. Yani Hz. Peygamber'in insanları bir günahattan uzaklaştırmak için, onun kötülüğünü anlatmak için kullandığı rivayet türlerindedir. Bu anlamda çok rivayetler zikredilebilir. Eğer haram lokma yemek gibi değişik günahlar işleyen kimseler cennete girmeyecek olsaydı; *"Allah kendisine ortak koşmanın dışında dilediği günahı affedebilir"*¹⁴³ ayetiyle çelişirdi. Mutlak manada Allah'ın affetmeyeceği tek günah şirkdir. Onun dışındakilerden dilediğini affedebilir.

Kıyamet günü zekâtını vermediğinden dolayı boynunda koyunla gelen kimsenin durumu ile Hz. Peygamberin hasımları olacağını ifade eden rivayetleri de bu bağlamada değerlendirmek gerekir. Yoksa bu günahları işleyen kimselerin hiçbir zaman affedilmeyeceği anlamına gelmez.

Hz. Peygamberin büyük günah sahiplerine şefaate edeceğini bildiren rivayette günaha teşvik için söylenmiş bir rivayet değildir. Bu hadisiyle Peygamberimiz ümmetine *"günahınız büyük de olsa endişe etmeyiniz, korkmayınız, nasıl olsa şefaetim var"* şeklinde bir mesaj vermiş olmuyor. Burada, rahmet Peygamberi öncelikli olarak, -şu veya bu şekilde kebire kapsamındaki bir kısım

¹⁴³ Nisâ, 4/48.

günahlardan kendisini alamamış müminlerin- affedilmeleri için Rabbinde el açıp yalvaracağını haber vermektedir.

Büyük günah sahiplerine şefa'at edilebileceği belirtilirken bunun ne zaman ve ne şekilde olacağı net değildir. Bu mahşer günü günahlarının bir kısmının affedilmesi, cehenneme girdikten sonra azabının hafifletilmesi, günahlarının bir kısmının cezasını çektikten sonra bir kısmından kurtulması veya günahlarını çektikten sonra cennete girerken derecelerinin yükseltilmesi şeklinde olabilir.

Şefa'atin varlığına veya yokluğuna delil olarak getirilen hadis-i şerifleri incelediğimiz de; şefa'atin varlığı için getirilen rivayetlerin daha tutarlı ve konuyla direk alakalı olduğunu görmekteyiz. Mutezilenin delil olarak getirdiği hadisi şerifler direk şefa'atle alakalı rivayetler olmayıp, zorlama yorumlarla konuyla ilişkilendirilmiş rivayetlerdir. Kendilerince oluşturdukları mantık çerçevesinde, akıl yürüterek bir noktaya oturtmaya çalışmışlardır. Fakat şefa'atin varlığı konusunda ki rivayetler ise doğrudan şefa'atten bahseden rivayetlerdir. Buradan hareketle, zikredilen hadisi-i şeriflerin şefa'atin yokluğuna değil varlığına delil olduğunu söyleyebiliriz.

6. Şefa'atin varlığı aklen de mümkündür.

Allah (cc) her şeyi bir sebeple yapmaktadır. Rızık veren kendisi olduğu halde onun elde etmek için başka birilerini sebep kılmıştır. Şifa veren kendisi olduğu halde bunu bir doktor veya hekim elinden gerçekleştirebilmektedir. Yaratan ve öldüren kendisi iken bunların gerçekleşmesi için değişik vasıtalar var edebilmektedir. Şefa'atte de Allah'a rağmen bir şey olamamaktadır. Allah'ın cehennemden kurtaramadığını birileri şefa'atle kurtaramayacaktır. Açın doyurulması için bir zengini, hastanın iyileşmesi için bir doktoru vesile kılabilen Allah, bir kulunun da çekeceği azabın tamamından veya bir kısmından kurtulabilmesi için bir peygamberini, bir meleği veya bir kulunu aracı kılabilir.

Bir kulun başka bir kula duası inkâr edilemez bir gerçektir. Allah (cc) hem peygamberlerine hem de onların şahsında tüm müminlere birbirlerine dua etmelerini emretmiştir. Dua için de şöyle diyebiliriz. *"Allah'ın kendisinin vermeye gücü yetmiyor mu ki başka birinin onun adına dua etmesini istiyor?"* Veya hiç kimse kimseye dua etmesin herkes kendi adına Allah'tan istesin diyebilir miyiz?

Şefa'atte bir yönüyle dua olduğundan dolayı, bir müminin bir mümine duası ne kadar normal ise, Allah'ın izin vermesiyle şefa'atçi olabilmesi de normaldir.

Meseleyi hidayet açısından da ele almak gereklidir. Hidayet ile şefaati karşılaştırdığımız da hidayetin şefaatten çok daha önemli ve neticesi çok daha büyük bir hadise olduğunu görebiliriz. Çünkü hidayete ermiş bir insanın sonunda -yolu geçici olarak cehenneme uğramış olsa bile- sonunda cennete girecektir. Ancak hidayet olmaksızın şefaatin bir anlam ifade etmeyeceği açıktır. Bu da gösteriyor ki bir insan için hidayet şefaatten çok daha önemlidir. Konuya bu açıdan bakıldığında da, insanlar için hayati olan bir nimete (hidayete) vesile kılınan bir Peygamber' in, iman etmiş aynı insanların belli günahların affına vesile kılınmasının dinin ruhuna ters gelebilecek ve akılcı gariptenecek bir tarafının olmadığı anlaşılacaktır.¹⁴⁴

7. Kur'an şefaate ilgili yanlış algıyı düzeltmiştir.

Kur'an nazil olduğu toplumu düzenlemesi ile ilgili üç metot uyguladığını görebilmekteyiz. Bazen nüzul öncesinde o toplumda var olan uygulamaları olduğu gibi almış. Bazen düzenleyerek almış. Bazen de onu yok saymış ve onun yerine kendi uygulamasını getirmiştir. Şefaahat konusunda da ikinci durumu görmekteyiz. Şefaahat hakkındaki ayetlere genel manada baktığımızda, İslam öncesi Mekke toplumunda var olan şefaahat algısının yanlışlığına dikkat çekildiğini görmekteyiz. Ne Mekkelilerin anladığı gibi Allah katında hiçbir değeri olmayan ilahlarının şefaahatini kabul etmiş nede şefaati kökten inkâr etmiştir. Kendi katında şefaahatın olabileceğini fakat bunun da kendi izni ile ve izin verdiği kimselere olacağı kaydını getirmiştir. Allah'a rağmen hiçbir varlığın hiçbir kimseye şefaahat edemeyeceğini zikretmiştir.

SONUÇ

Şefaahat kelimesi Kur'an'da hem sözlük anlamında hem de ıstılahı anlamda da kullanılan bir kavramdır. Fakat şefaahatten bahseden ayetleri bir bütünlük içerisinde değerlendirdiğimiz de şefaahatın farklı boyutlarını olduğunu görebilmekteyiz. Dünyada bir hayrın veya şerrin işlenmesine aracı olmak anlamında kullanıldığı gibi putlar için de kullanılmıştır. Müşrikler edinmiş oldukları ilahlarının, dünyada iken kendileri ile Allah arasında bir yakınlaşma vasıtası olacağını söylüyor ve bu düşünceyle onlara tapındıklarını telaffuz ediyorlardı. Gerçek manada ahiret inançları olmamasına rağmen, olması ihtimali karşısında da mallarının, evlatlarının ve tapınmış oldukları putlarının kendileri için şefaahatçi olacağını ve ahirette de kurtulacaklarını iddia ediyorlardı.

¹⁴⁴ Öztürk, *a.g.m.*, s. 116

Kur'an'ın şefa at hakkındaki tutumunu değerlendiren bu arka planı bilmek önemlidir. Çünkü Kur'an hem bu yanlış inanç olgusunu gündeme getirmekte hem de şefaatin gerçek anlamını ve içeriğini ortaya koymaktadır. Kur'an'ın bu özelliğini çoğu hususlarda görebiliriz. İslam öncesi Mekke toplumu kökten inançsız bir toplum olmadığı gibi dini birçok değer ve kavramlardan habersiz de değillerdi. Örneğin sahip olmuş oldukları bir Allah, melek ve cin inancının yanında namaz ve hac gibi ibadetleri de vardı. Şefa at inancı aynı şekilde onlarda da vardı. Fakat diğer kavramlar da olduğu gibi bu kavramların da içeriğini yanlış şeylerle doldurmuşlardı. Allah hakkında hiçbir değeri olmayan, Allah'ın asla kabul etmediği birtakım ilahlara bu özelliği vermiş ve onların kendileri ile Allah arasında şefa atçı olacağını iddia ediyorlardı. Kur'an o toplumdaki yanlış Allah, melek, cin vs. inançlarını düzelterek nasıl olması gerektiğini öğrettiği gibi yanlış şefa at algısını da düzeltmiş ve onun da nasıl olması gerektiğini öğretmiştir. Şefaatin kapsamını, kimlerin kimlere şefa at edebileceğini ve bu konudaki mutlak otoritenin kendisinin olduğu gibi hususları da belirtmiştir.

Kur'an'da şefa at vardır veya yoktur derken alanını iyi belirlemek gerekir. Kur'an'da bazı ayetlerde mutlak manada şefaatin olmayacağı ifade edilirken, bazı ayetler de ise Allah'ın izin verdikleri kimselerin izin verdiği kimselere şefa at edebileceği belirtilmektedir. Mutlak manada şefaati yok sayan ayetlerin siyak ve sibakına (öncesi ve sonrası) baktığımızda bu ayetlerin inkârcılardan bahseden ayetler olduğunu görmekteyiz. Dünyada her türlü zulüm ve kötülükten geri kalmayan, zenginlik ve itibarı ile her türlü kapıların kendisine açıldığını gören bir kimse, aynı itibar ve saygınlığın ahirette de devam edeceği düşüncesine kapılıp bunu değişik şekillerde terennüm etmektedir. Veya Kur'an onların dünya ile ahiret arasındaki farkı fark etmelerini sağlamak için *“Ogün hiçbir dostluk, fidye ve şefa at kabul edilmeyecektir”* buyurmuştur. Bu şekilde hatalarının farkına vararak doğruyu bulmalarını amaçlamış olabilir. Kâfirler ve müşrikler hakkında inen, onların yanlış inançlarından bahseden ayetleri alarak müminler hakkında uygulamak son derece yanlış olduğu gibi ayetin manasını da yanlış adrese teslim etmek olur.

Bir konu hakkında Kur'an'ın yaklaşımını en iyi şekilde ortaya koymanın yolu o konu ile ilgili bütün ayetleri ele alıp incelemekle olur. Aksi takdirde çoğu konular hakkında Kur'an'da çelişki varmış gibi bir durum ortaya çıkabilir. Ayet merkezli hareket edersek Kur'an'da hem *“şefa at yoktur”* hem de *“şefa at vardır”* sonuçlarına ulaşabiliriz. Bu ayetleri bütün halinde değerlendirdiğimiz de; Allah (cc), dünyada iken Allah'a kulluğa yaklaşmayan, bir takım yanlış ilahlar edinen ve

bunların kendileri için şefaati olacaklarını iddia eden kimseler için şefaati olmayacağını ifade ederken, büyük veya küçük günah sahibi müminler için kendisinin izni ile şefaati olabileceğini bildirmiştir. Mutlak manada şefaati inkâr etmek Kur'an'ın bu konu hakkındaki bazı ayetlerini inkâr etmek demektir.

İslam düşünce tarihinde şefaati hakkındaki farklı tutumuyla dikkat çeken Mutezile'de kendi içerisinde çelişkiye düşmüştür. Büyük günah işleyen kimse hakkındaki yanlış tutumları şefaati hakkında da yanlış bir duruş sergilemelerine neden olmuştur. Dünyada, büyük günah işleyenlere mümin muamelesi yaparlarken ahirette ise kâfir muamelesi yapmışlardır. Dünyada mümin, ahirette kâfir olarak gördükleri için de büyük günah işleyenlere şefaatin olamayacağını savunmuşlardır.

Tamamen Mutezilenin büyük günah işleyen kimsenin ne olacağı ile ilgili düşüncesinin bir neticesi olarak ortaya çıkan şefaati inkâr düşüncesi tutarlı bir yaklaşım tarzı değildir. Böylesi bir yaklaşım şekli; Kur'an penceresinden Mutezili düşünceye bakış değil de Mutezili düşünce penceresinden Kur'an'a bakıştır. Mutezilenin bir düşüncesine uymadığından dolayı birçok ayeti zorlama tevillerle bir noktaya çekme çabası objektif bir bakış açısı değildir.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Alıcı, Mustafa, "*Şefaati*", İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2010.
- Alusî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'an'ı-l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 1993.
- Beydâvî, Nasuruddin Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Dâr-u Sâder, Beyrut 2001.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
- Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa, *Ruhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2009.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, "*Şüf'a*", İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2010.
- Ebû Davud, Süleyman bin el-Eşâ's, *Sünen-ü Ebî Dâvud*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ebu Hanife, Numan b. Sabit, *Şerh-u Kitabı'l-Fıkhı'l-Ekber, daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*, Beyrut 2007, s. 159.
- Ebu Hayyân, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahrü'l-Muhîr*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

- el-Haccâc, Ebu'l-Huseyin Müslim, *Sahih-i Müslüm*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
- el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Huseyn b. Muhammed, *el-Müfredât, fî Garîbi'l-Kur'an*, Kahire, 1961.
- İbn Aşûr, Muhammed Tahir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Darü't-Tûnisîyyetü, Tunus 1984
- İbn Atıyye, Abdu'l-Hak b. Galib, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâr-ü İbni Hazm, Beyrut 2002.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fıdâ İsmâil, *Tefsîrü'l-Kur'ânü'l-Azîm*, Mektebetü Darü't-Türâs, Kahire Tarihsiz.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah, Muhammed bin Yezîd, *Sünen-ü İbni Mâce*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Malik b. Enes, *el-Muvattâ*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
- İbn Manzur, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, İran 1405 h.
- Kurtûbî, Muhammed b. Ahmed, *el-Camî' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 1987.
- el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîrü'l-Merâğî*, Daru İhyâu't-Turâs, Beyrut Tarihsiz.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
- en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed, *Medârîkü't-Tenzîl*, Pamuk Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.
- Öztürk, Yener, *Şefaât İnançının Naklî ve Aklî Açından İmkânı*, EKEV Akademi Dergisi.
- er-Razi, Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 2005.
- eş-Şirbînî, Muhammed Ahmed el-Hatîb, *es-Sirâcu'l-münîr*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye Beyrut, 2004.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kurân*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2005.
- Taftazânî, Sadeddin, *Şerhü'l-Akâidü'n-Nesefiyye*, Mektabetü'l-Külliyeti'l-Ezheriyyeti, Kahire 1988.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992
- ez-Zemahşarî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2005.